

Te Pipiwharaura, He Kupu Whakamarama.

NAMA 28.

GISBORNE.

HUNE 1900.

TE NGAKAU O INGARANGI.

(Na A. T. NGATA, M.A., LL.B.)

Mehemea pea kaore te whawhai a te Ingarangi ki te Pōa e kore rawa taua te Maori, me era atu iwi e matau ki te ngakau o Ingarangi, ki te wairua e takoto ngaro nei i roto i ana tamariki i ia wahi, i ia wahi. He waha no te pu i tangi mai i Reirimate maana i whakaoho katali te ao katoa ka matakītaki, ka whakapaho he wairua hou i runga i te kare o nga wai, ko te wairua nana i tubonohono nga Koroni maha i raro i te mana o Ingarangi, tetahi ki tetahi, te katoa ki te matua kotahi e e tau mai ra i tawahi. Ko Inia, ko Kanata, ko Ahitereiria, ko Niu Tirenī, ko Keepa Koroni, ko Nataara, ko era atu tini noa iho, kotahi ano te ohonga. Kotahi ano te huanga o te whakaaro kia awhinatia te matua o te katoa i te ra o tona whakamatantauranga, ahakoa ia e taetae o tona kotahi i runga i tona ake kaha te whakahaere taua pakanga ki tenei iwi tohetohe ki te Pōa. Na konei tatari i rongo ake ai i tuku hōia a Niu Tirenī, a Ahitereiria, me era atu Koroni ki Awherika. Ko te mea nui o roto ko te whakaaro, ko te whakakōwhirianga o nga wehewehenga katoa o te Ingarangi ahakoa kei hea wahi o te ao.

Ko wai e noho i te kainga i te mea kua paku te pu, i te riri ka hangai ki te areara? Me tuku atu ki te riri ki te tabora. I rokohanga mai e hama ana te kamura, e pao ana te parakimete, e hokohoko ana nga toa, e whiu hipi ana nga bepara, e rongoa ana nga takuta, e koa ana, e takaro ana. Ka oho ano i hoki ake i te moe reka, te wairua o nga tupuna nana i raupatu a Kanata, i herere a Neporiana Ponipaata, ka oho ake i te moe roa.

Na ka titiro te ao ki te iwi i tawaitia nei e Neporiana, "He hokohoko taonga, he mabi moni te mea i pahure i te Ingarangi." No te mea e kore e rereke te toto, te momo.

He tama na te Pirimia o Ingarangi, he hui-nga no nga toto rangatira o ia wahi, o ia wahi, he tama na te kuki he tangata ware, i te mea kua paku te pu, kotahi ano te wairua i toko ake i roto, ko te bapai i te mana o Ingarangi, ko te whakathonore kia te Kuini, kotahi tonu to raua ahua, he hōia na te Kuini. "Mo te kororia o Ingarangi, mo te honore o te Kuini, mo te ingoa o te Atua." E kore e pai kia mate wheke noa te tangata ki te kainga. Mehemea i tukua nga hihiia kia puta, e kore e mutu mai i te 200,000 nga hōia na te Kuini ki Awherika, engari ka whai atu ki te 2,000,000

Mehemea e whakaetia mai ana kia 100,000 nga hōia hei tukunga atu na nga Koroni i raro i te mana o Ingarangi, he mea mama noa tēna, na te ahua tonu o nga moni e whakaitete te tokomaha o nga tangata. He maha noa atu nga miriona moni e takoto mangere ana i Ingarangi e hiahiatia ana kia tukua ki te Kawanatanga kia whakamahia kia nui ai nga hua.

E kore e taetae te ngakau o Ingarangi te peehi. Kei te matakītaki nga iwi nunui, te Wiwi, te Rūhia, te Tiauanā, a kei te wiri. Kei te mohio ratou, ki te whakaara pakanga ratou ki Ingarangi, ebara i te mea ko Ingarangi anake he whawhaitanga ma ratou, engari ka whai waahi ano a Inia, a Kanata, a Ahitereiria, me Niu Tirenī.

Kia ora te Ingarangi! E te Atua tohungia te Kuini!

E HIRUHARAMA!

(Na Reweti T. Mokena Kohere.)

I te rongorongo tonu o te taringa i nga korero o te whakapaenga o nga pa o te Ingarihi e te Poa, o Reirimete, o Kimari, o Mawhekingi he mea pai pea kia whakaaturia ki nga kai-korero o 'Te Pipi,' nga whakapaenga nunui o maua hei whakariterite ma te whakaaro ki nga whakapaenga o enei ra.

Ko te whakapaenga o Hiruharama e Taituha i te tau 70 i muri iho i a te Karaiti, hei tuatahi, a me titiro hoki tatou me kore e kitea he whakaakoranga ki a tatou i roto i taua matenga whakaharahara o nga Hurai — o te iwi whiriwhiri a te Atua. Ko Hiruharama, ko te Pa Tapu, te pa rongonui atu, tetahi hoki o nga pa tino tawhito atu i te ao. I rongonui ai, ehara i te mea na te ripekatanga o te Mihaia ki reira anake na te mea ranei ko te pa tera i whanau ai te Rongo Pai, engari na ona korero whakapapa iho o nehera a taetae noatia mai tenei ra. E whakaaturia ana e te Paipera e etahi atu pukapuka hoki kua maha nga whakapaenga me nga whakaboronga; nga whakaboronga me nga whakaarabanga o Hiruharama, a i tenei ra kei te tu ano, kei te tatariki ki te ra e haere mai ai tona Arikiki. I tiwarararitia tona kaupapa e te hoa-riri, i whakatangia ki te tote kia kore te kai te tarutaru e tipu, otira kei te tu tonu ia, kei te tumanako tonu ki te ra o tona whakamarietanga.

Te whakapaenga whakamutunga i Hiruharama na Taituha, tama a te Emepara o Roma, kingi hoki o Roma i muri mai i tona matua. E tu ana te hakari o te Kapenga i taua wa, e pupo ana hoki te tini o te Hurai o nga wahi katoa ki te patu whakahere ki a Ihowa. E kiia ana e 3,000,000 Hurai i roto o te pa, e 23,000 tangata mau patu — he ope nui he ope kaha me he mea i kotahi te whakaaro, tena koa i te puhahae ka wehewehe e toru nga rangapu; whakahaere noa ana tena i tana tikanga, tena i tana tikanga, a te tukunga iho he mate. Ahakoa ra, i tu ano te ringa o nga Hurai; i nuku atu i te wha marama te whainganga a nga hoia o Roma kia hore a Hiruharama, katahi ano ka hore. Hui katoa nga tangata i mate 1,100,000, e 97,000 i whakaraia, i manria ki Roma hei pononga hei panga ki nga kararehe matakana i nga ra takaro a Roma; ko nga morehu i rere ki nga maunga, i luna ki roto i nga ana o te koraha. E kiia ana i te nui o te maringi o te toto poku tonu atu etahi whare wera!

He mano ta te hoari i patu ai, he mano ta

te mate kai ta te mate uruta i aumiki ai. I te paunga o nga kai ka puta ki waho o nga parepare ki te kato tarutaru hei pupuri i te manawa; tena koa ko te hoa-riri kei te whakamokamoka mai. E mate ana i ia ra i ia ra i waho o nga parepare e 500 i te tawhainga atu ki te rau puha; i ripekatia ki waho o te pa, a na wai ra kaore he rakau hei ripeka. I te paunga o nga tarutaru ka timata te kai i o ratou parekereke, i nga hiako i bangaia ai o ratou whakangungu-rakau, a kai rawa i te tarutaru maroke. Kotahi te wahine i tunu i tana tamaiti hei kai! (Tirohia Tiu. xxviii. 47-53; 2 Kingi vii. 28, 29.)

Ko te weranga o te Temepara tetahi mea nui, i mamea ai te ngakau o te Hurai, i mutu ai hoki to ratou tumauako kei te haere mai te Mihaia hei whakaora i a ratou i tenei mate nui whakaharahara. I puta te kupu a Taituha kia ora te Temepara, hei aba ki tetahi hoia tahuna ana. I te horonga o te Temepara ka rangona te tangi, te aue a te wahine, he tini te tangata i mate; ko nga oko koura o roto me era atu mea tapu i whaoria e te hoia. He tino aroha, he wetiwheti nga korero o te matenga o Hiruharama.

I a au i Pohakena i kite rawa au i te whakaahua o Hiruharama, he whakaahua tino pai atu; kaore i tuitituhia ki runga pukapuka, engari he oneone toau, he kobatu, he rakau, (the cyclorama.) He whare nui te whare i tu ai taua mea, i kapi katoa te whare. Tangatanga ana te matakitaki atu, ki nga whare — nga whare nunui, nga whare ririki, te Temepara — ki nga maunga, ki nga awaawa, ki nga wai, ki nga puna, ki nga huarahi, ki nga taiapa, ki nga ana o te hunga repara, ki nga tangata me nga ope e haere mai ana i etahi atu pa; ki te titiro atu ano ko ta te Atua i waihanga ai. No mau atu i te whakapaenga taua ahua. I kite ano au i te Puke ki Kawari, me te Kai-whakaora e iri ana i runga i te ripeka, ko nga tahae ki maua ki maua: ko Meri ki te take o te ripeka, ki nga waewae o tana tana tangi ai. Ko te whakaahua tera o Hiruharama te pa i poropititia nei e te Karaiti: "A ka whakahore koe ki raro, me o tamariki i roto i a koe; e kore ano hoki e waiho tetahi kamaka i runga i tetahi kamaka i roto i a koe; no te mea kihai koe i maua ki te wa i tirohia ai koe." (Ruka xix. 41-44.) Tirohia Ruka xxi. 20-24.

Kaore pea nga Hurai i mohio ki te tino tauamaha o ta ratou kupu ki a Pirato i a ratou e takare ana kia whakamatea to ratou kingi, to ratou Mihaia, i karanga ai ratou, "Hei runga ona toto i a matou, me a matou tamariki." E te iwi matapo, e te iwi whakaaro-kore

ka karangatia te mate, te waiho ma te mate e haere mai! E 37 tau i muri iho ka whakaritea ta ratou karanga, a inaianei kei te ao katoa a ratou tamariki e marara ana, e tukinotia ana, e whakamatea ana. Ko to ratou Ariki i mohio ki te kino o te mate ma whakapungia mai ki a ratou, na reira ia i tangi ai mo Hiruharama, i mea ai:—

“E Hiruharama, e Hiruharama, ano te tini o aku meatanga kia whakaminea o tamariki, kia peratia me te heihēi e whakamine nei i ana pi ki raro i ona parirau, a kihai koutou i pai!”

Otiira tera ano te wa kei te haere mai e whakawhaititia ai e Ihowa tona iwi tawhito, e mohio ai ratou kua tae noa mai to ratou Mihiā i haere mai nei ki a ratou a kahore i manakohia e ratou, tēna ko te hunga i manako ki a ia — Hurai tautiwi ranei — i meinga hei tamariki ma te Atua. E nga tautiwi Maori ko te hinganga o nga Hurai he taonga ki a tatou, engari kia tupato, tukua te whakapono ki te ngakau kuaa e waiho i nga ngutu piri ai. “Na kihai nei i tohungia nga manga tupu e te Atua, kia tupato kei kore pea koe e tohungia.” (Roma xi. 21.)

TE HOARI ME TE RIPEKA.

I te mea kaore ano te whawhai ki Awherika kia timata nei, ka ki a Kurutia, e toru baora ia i inoi ai ki te Atua mehemēa e tika ana kia whawhai ia ki te Ingarihi, a whakamāetia mai ana e te Atua. I whakamanamana ano ia i mea ma Ihowa e whakatika te matua a te Pea, e whakakotiti ke ta te Ingarihi, a he mutunga mo Ingaringi ka pera me Heriko i horo nei i te aroaro o te ope a Ihowa o nga mano. He whakaaro na te Pea ko ratou te iwi whiriwhiri a te Atua, ko te awa o Waara a Horano, ko Tarānawaara a Kanaana. Kei te pohehe ratou no ratou anake te Atua, a mehemēa he tangata te Atua, kua pororaru noa iho nga whakaaro i te kore e mohio ko te hea taha ra e awhina, i te mea e karanga katoa ana nga taba e rua ki a ia.

E kore matou e whai kupu mo te whakapono o te Pea; te holonutanga, te papakutanga ranei, engari he kupu ruarua nei a matou mo te taha ki te Ingarihi. Ko Kuini Wikitoria te upoko o “te rangatiratanga e kore nei te ra e toene ki runga.” Ki te uia ki a ia, “He aha te rahi o Ingaringi?” tera ia e whakahoki mai “Ko te Paipera.” Ki te korerotia nga korero whakapapa o Ingaringi, onamata a mohoro noa nei, tera e marama ko te Atua tona kai-

arahi, kai-tiaki, a heoi ano e whakarere ai a Ingaringi e Ihowa ma tona wareware ki a ia.

E hari ana matou mo te puta o te whakaaro o etahi o nga hoia nunui o Ingaringi ki te whakapono; he pera ano etahi o nga apiha ririki, me tenei hoki i te parangeeki nei o te hoia. Kua rongu te tangata mo Tianara Korano, te tianara Karaitiana. E kīia ana he mahi nana te inoi ahakoa e haere ana ki te whawhai. Mehemēa kei te inoi ia ka waiho tona aikiha ma ki waho o tona teneti, hei tohu ki te tangata kia kua rawa e tomo ki roto, kei whakaohoho i a ia, ahakoa he aha te korero. Ko Awheraka tetahi tianara rongonui o te Ingarihi. I puta tona ingoa i nga whai-whaitanga i Inia. He tino tangata whakapono tenei, kaore hoki tona rama i hunaia ki raro i te puhara. I huaina etahi o ana hoia “ko te hunga tapu a Awheraka.” Ia ia e whakahemo-hemo ana he taotu, ka puaki tana kupu, “Matakitaki ki to te Karaitiana matenga.”

I te oranga o Reirimete ka patua e Rore Rapata tana waea ki a Tianara Waiti, “Kia whakapaingia te Atua, mona i whakarongo mai ki nga inoi a te iwi.” He tangata whakapono a Rapata ki te kaha o te inoi, inahoki kua whakabaua e ia ana hoia katoa kia inoi i tetahi inoi he mea ata tūhitihi, he inoi tino pai atu nga kupu, kua panuitia e nga nu-pepa pakeha, a kua whakamaoritia hei titiro ma tenei i te mangere nei ki te karanga atu ki te Atua o Awheraka, o Korano, o Rapata, o Kuini Wikitoria.

Tera atu ano etahi hoia nunui e kore ana e whakaparauhako ki te Kara o te Ripeka, kaati ko enei e korero ake, ko enei o nga uri o Koroniria. E tino mohiotia ana tenei iwi te hoia he iwi tutu, he iwi whakaaro-kore ki te Atua, otiira kua kitea he hoia etahi tangata whakapono atu i te ao. No wai ranei te whakapono i kīia nei e te Karaiti, “Kahore ano ahau i kite noa i te whakapono hei rite mo tenei te nui, i roto i a Iharaia?” Ki te kaha te tangata ki te whakapono i runga i te mahi hoia, ko wai e kore e kaha ki te whakapono ina hiahia kia whakapono? Ahakoa he aha te mahi a te tangata ka taea ia e te Atua te whakaora i a ia ano i roto o taua mahi, otiira ki te kore ia e taea e te Atua te whakaora ko taua mahi na te rewera, me whakarere atu. Ka tika hoki te whakatupato a Ratiana Kipiringi i tona iwi:

E te Atua o matou tupuna, i matanua inamata. Te kai-haui o nga matua e pae nei;
Kei raro i te kapakapa o tou ringa,
O matou mana e whakahaere nei.
E te Ariki e te Atua o nga mano e noho kia matou
Kei wareware kei wareware matou.

TE ORANGA TONUTANGA.

WAHI II.

"*Tukua kia tika ta matou whakarongo atu, ta matou korero, whakaaro, ako i ana kupu.*"

I. *He aha te Oranga Tonutanga?* Ko te matauranga ki te Atua, ki a Ihu Karaiti ano hoki. Ma runga atu i a te Karaiti to tatou haere ki te Matua. Ko te matau ki a te Karaiti: ko te mohio ki tona reo, ki ona whakaaro, ki ona hiahia, ko te pa atu ki a ia. (Hoani 17. 3.)

II. *A hea te tangata whiwhi ai ki te Oranga Tonutanga?* A naianei ano, ara a te wa ano e whakapono ai ia ki a te Karaiti. I mea a te Karaiti ko te wa ano e whakapono ai te tangata ko tona whitinga atu tena i te mate ki te ora, ara ko tona wairua kua noho ora. (Hoani 5. 24.) Kua whakahokia enei patai i te Wahī I, i te Nama 27.

III. *Me aha e whiwhi ai te tangata ki te Oranga Tonutanga?* He ngawari te whakahokinga i tenci patai. Ma te *Whakapono* ka whiwhi ai ki te Oranga Tonutanga, a he mea tenei kua marama i nga rarangi i whakapukina i te whakahoki ki te patai tuarua. "Koia e whakapono ana ki te Tama, he oranga tonutanga tona." (Tirolia Hoani 3. 15, 16, 36; 5. 24; 6. 40, 47; 20. 31; Maka 16. 16.) Tera atu ano etahi rarangi hei whakaatu, na te Karaiti ake ano te ki ma te whakapono te tangata ka ora ai. I mea a Paora ki te kai-tiaki o te whare herehere i Piripai: "Me whakapono ki te Ariki ki a Ihu Karaiti, ka ora ai koe." (Tirolia Mahi 16. 31; Roma 10. 10; Epeha 2. 8; me te huihua noa iho o te rarangi. Tino nui atu nga rarangi e tautoko ana ma te whakapono anake ka whiwhi ai te tangata ki te oranga tonutanga. "Kahore hoki he oranga i tetahi ake: kahore hoki he ingoa ke atu i raro iho o te rangi kua homai ki nga tangata e ora ai tatou," heoi ano ko te ingoa anake o te Karaiti. (Mahi 4. 12.)

IV. *He aha te Whakapono?* He ngawari noa iho te ki ma te whakapono ka ora ai te tangata, tena ko te whakamarama he aha te whakapono, he ruarua nga tangata e ahei te whakahoki. Ko etahi tangata e mea ana he hahi te whakapono, penei me te whakapono (Hahi) Momona, te whakapono Pikopo. No te kuare tenei whakaaro. E mea ana etahi ko nga mahi pai, ko te karakia ko te aha noa iho te whakapono. He hua enei no te whakapono, otira eha i te whakapono. *Ko te*

Whakapono no te ngakan, kaore e kitea e te hanohi, kaore ona tinana. "Ma te ngakan hoki kia whakapono ka tika ai; ma te mangai kia whakaare ka ora ai." (Roma 10. 10.) Kia mohio ko te whakapono no te ngakan, eha i nga ngutu i nga ringaringa ranei. He aha te whakapono? Eha i te whakapono i te mea kaha ki te kimi, ki te mahi, eha i te kai mooti, engari he mea e mabia ana e te tangata i nga ra katoa. Na taku whakapono ki te tangata hoko rongoa i kai ai ahau i tona rongoa; i whakapono ahau eha i te paihana. Na taku whakapono ki te takuta i tapae atu ai ahau i taku tinana kia tapatapahia e ia, mehemea kaore au i whakapono he mohio ia, e kore au e whakaane. Na te whakapono o etahi Maori ki a Tokoaka o te 'Pohutu' i kai ai i ona rongoa, i ona pire pukapuka, he whakapono no tatou he mana to Tokoaka hei whakakaha i taua rongoa pukapuka. Mehemea na tetahi tangata noa iho nei i hoatu te pukapuka e e kore ra e hamama te waha o te turoro, he kore whakapono ki taua tangata. E kore rawa au e titiro atu ki te rongoa pukapuka a Tokoaka, kaore hoki aku whakapono ki a ia. Ka maranua pea te whakapono; ki te mea kaore i te marama eha i a au tena he.

V. *He aha te whakapono e ora ai te tangata?* "He whakaetanga ki a te Karaiti hei kai-whakaora, he whakawhirinakitanga ki a ia." He rite tonu te whakapono ki te tangata nei ano ki te whakapono ki a te Karaiti, heoi ano te rerenga ketanga ko nga tangata e whakapouhia ana, he tangata tetahi he Atua tetahi, he ngoikore tetahi he kaha tetahi. Kei pohehe hoki tatou ko te whakapono te kai-whakaora i a tatou, kaore, engari ko te Karaiti tonu te kai-whakaora, heoi ano ta te whakapono he hono atu i a tatou ki a te Karaiti. Ka mohio te tangata ki tona ngoikore, ki tona kino rawa ki tona kaha-kore ki te awhina i a ia ano, ki te whakaora i tona wairua, katahi ia ka rere ki a te Karaiti, ka whakawhirinaki ki a ia ata ka whakapono ki a ia - ko tona oranga ano tena. Ahakoa pehea te nui o ona hana, i te mea ka whakapono ia ki a te Karaiti ka whakatikaia ia ki te aroro o te Atua, me te mea kaore rawa nei ia i mohio ki tenei mea ki te bara. Kua uhia ia ki nga toto o te Karaiti, noma te tika kua kuhu atu ia ki roto. Na, e te hoa ko tenei te Rongo-Pai, te rongo atahua o te aroha o te Atua ki a koe, i hanga nei i te huarahi ki o waewae hei haerenga mou ki roto ki te rangimarie, ki te hari nui ki te oranga tonutanga - te oranga tonutanga i timata atu nei i tenei ao ano, a te whakamarutanga kei te rangi. "Na, ka tika nei tatou i te

whakaponu, ka mau ta tatou rongu ki te Atua, he mea na to tatou Ariki na Ihu Karaiti," — e hara i te mea nau ake. (Roma 5. 1.) E hoa kei te mohio ranei kei he mate tou, ara kei te ngaua koe e te hara? E kore te tangata e haere ki te rata ki te kore ia e mohio he mate tona, waihoi e kore koe e haere ki te Tino Rata ki te kore koe e mohio kei roto koe o te hara e nobo ana. Kia mohio, kaore a te Karaiti i haere mai ki te whakaata i nga tangata tika, engari i nga tangata hara. Mana koe e whakaora i te whiu o te hara, i te kaha hoki o te hara, ara e whakatea koe ki te riri ki te hara a muri ake nei. (Tirohia Matiu 1. 21; Roma 6. 14; Korohe 1. 13.)

VI. *Me aha e kore ai te tangata e whirihi ki te Oranga Tonutanga?* (Taria e whakaoti.)

E hoa, mehemea he whakanoa tou ki to waitua, ata tirohia nga korero me nga rarangi i runga ake nei. — Te Pihiharaurua.

NGA NGAHAU KI TURANGANUI.

TE WHAKAPUTANGA I TE AROHA.

No te 30 o nga ra o Mei ka tu nga mahi ngahau a Ngati-onome ki te hooro nui o Turanga, hei whakarawe moni mo te Mate-kai ki Inia mo te awhia hoki i nga pouaru i nga tamariki pua i mate nei nga matua ki te whawhai ki Taranawaara. Ko te tino tangata whakahaere i tenei whakaaro ko Tuta Nihonuiho, tetahi o nga rangatira o Ngati-porou; i taotokona hoki ia e Rawiri Karaha, e Taare Wherehi e Reweti Kohere, me te Komiti nui. I whakauruuri i roto i nga kai haka etahi tangata o Ngati-porou.

I te mea kaore ano kia hutia te arai ka rangona atu e te nui o te pakeha te haka to waka: *Toia te waka e Toia te waka e!* Tirotoiro kua ana te pakeha; e he aha ra tenei! I te huringa i te arai, na kitea atu ana he waka taua, me nga kai hoe ano i tahi taha i tahi taha e pupuri tonu ana i a ratou hoe. Rite tonu te kakahu o te tangata, he piupiu katao te paki. I mau atu i te hoenga i te waka ka ki a Tuta Nihonuiho, he mea tika rawa i te mea e pawera ana o ratou ngahau i te taenga mai o te rongu i tana ra ano kua horo a Hoanipaka i a Tianaara Rapata kia waiatanga te waiata mo Rapata. Katahi ka tatakina e Reweti Kohere:

Haere tonu Rapata, haere tonu ra,
Haere tonu Rapata, whawhai mo te kara:
Haere tonu Rapata, haere tonu ra,
Ake, ake, kia kaha — haere tonu ra!

E rua waiatanga i te haka nei; no muri iho i te tuaruaatanga katahi ko whakahokia ano te karanga: Ake, ake, kia kaha haere tonu ra!

Kaore tenei i waiatanga, engari he mea haka tonu, he mea haparangi. Haruru ana te umere a te pakeha. Muri iho ka tu a Reweti Kohere ki te whai-korero ki te mano o te pakeha, i roto i te reo Ingarihi. Ko tona take korero ko te hekenga mai o te Iwi Maori i Hawaiki, i runga i o ratou waka i te tau 1350. I puta ona kupu mo nga waka mutui, ara mo Aotea, mo Te Arawa, mo Tainui, mo Matatua, mo Mamaru mo Takitimu me nga hapu i toku mai i runga i enei waka. I mea mo hoki ia ko Takitimu te waka e tirohia mai ra e te pakeha i mua i a ratou: ko tenei waka ko Takitimu e kiia ana e Ngati-porou me etahi iwi o te Tai-rawhiti, no ratou, a na reira hoki i mau mai te kumara ki enei motu. Kaati inaianei e hoki ana a Takitimu ki Inia ki te mau i te ran puha hei whakataharahara noa ake i te mata o nga iwi maori o Inia. Mutui iho ana te whai-korero a Kohere ka tatakina e Tuta te hantu waka, ka timata hoki te pou a te hoe, rite tonu te karawhiu:—

He tia, he tia, he tia; he ranga, he ranga, he ranga.

Whakarehe iho ana te kakau o te hoe kua,

I manini tua, i manini aro, i tangi te kura i tangi wawani,

I tangi te kura i tangi wawana. (Tera atu te rouranga.)

Hei nga okiokitanga ka tuohu te tangata whakamua mo te karanga ano: Wawawa wai! Hei kinei ka karanga te kai hantu, kei te reti haere te waka inaianei. Katahi ka karawhiua e te pakeha e te Maori te umere, Hao! I tino whakamihia te haka waka e te pakeha, no te mea he mea hou tonu tenei; na taua waka hoki i tino pai ai te whai-korero a Kohere. Nana hoki i whakahaere te waka i whakaako te hantu. I whakamihia te whai-korero a Kohere e te pakeha, a i taia katoatia hoki ki roto i te nupepa pakeha. Ko ona kupu whakamutunga i penei: Kuanui te whakaaroaro o te pakeha mo te whenua i haere mai ai te Maori, engari kaore pea ratou i te tino whakaaro mo te wahi e haeretia nei e te Maori, ara te wahi o te ngaromanga i tenei ao, i a ratou e heke haere tonu ana i ia tau, i ia tau. I whakamihia ano hoki nga kakahu maori o Kohere e te tangata. Ko tona paki he piupiu, ko te kahu o runga he korowai, he takahi ki tona ringa, ko ona pare he huiha he raukura. He tau ano o te Maori ona kakahu.

Ko te nuinga o nga mahi he haka taparahi, he tutungarahi, he haka powhiri, he poi, he waiata pakeha; na te Maori katao. Ka kiho te haere a te Maori! I te wahine etahi o nga haka, a kanti te pai. I rite tonu te kakahu o te wahine. I tino mihia nga haka taparahi, he hau, he rite. Ko te tino haka i mmeretia e te pakeha, ko tenei na:—

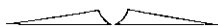
"E uhi tai, uhi tai, E uhi tai ana kua, nga haemanga kei Awherika. E kei tutuki to wawae, te poro o te raiwhara. E uhi tai, uhi tai. E uhi tai, uhi tai!"

Ngā waiata pakeha na Hiria Makai, "Island of Dreams." I tino mmeretia tenei waiata i tuaruaia hoki; na Kaman Wherehi raua ko Horomona Kiwi "Flow on! Thou Shining River;" na Horomona anake ko, "Maori Joe." Koia nei te tino painga he Maori katao no nga kai-whakahaere no nga kai mahi o tenei ngahau.

I te mutunga ka whai korero a Kapene Tuta Nihoniho. He kupu momona katoa ona kupu. I mea ia: Ahakoa i arahi te Maori kei haere ki te whawhai, tera ana etahi huarahi hei whakaputanga mo te whakaaro ki te awhina i te Kuini. E upono ana te Iwi Maori ki te Kuini, a e titiro ana o ratou kanohi ki te Titiri o Waitangi. E whakawhetai ana te Iwi Maori mo ratou i tu ki raro i te kara a te Kuini. I tino pai ai te whai-korero a Tuta no tona putanga mai me ona kakahu apiha hoia, me tona hoari ki tona ringa. I tona taha matau ko Maata Piti e pupuri ana i te kara a te Kuini, i tona taha mau ko tona kai-whakamaori ko Reweti Kohere e tu ana i roto i ona kakahu Maori, i muri i a ratou ko te matua nui. Ko Maata te koka o Wiri Piti i haere i te ope tuatahi ki Awherika, i roto herehere i te Poa, eugari i ona, a hoki mai ana ano ki te Ingarahi. I te putanga mai o Tuta me Maata e mau ana i te kara, ka tangi hoia atu hoki a Tuta ki te pakeha. Kore i rikarika te umere a te pakeha.

Te mutunga o te whai-korero a Tuta ka tatakina ano e Reweti Kohere te haka mo Rore Rapata, ka rere haere ano ia, whakahakahaka mai hoki me tona taiaha, "Ake, ake, kia kaha—haere tonu ra!" Mutu iho tenei ka hapainga ano e ia te waiata mo te Kuini: "E te Atua tohungia te Kuini." Timatangia ana e ia, katahi ano ka hapainga e te wahine pakeha, e te mano o te tangata, auahi ana te haere! Mutu iho ka karawhina te umere mo Rapata me te Kuini:

Huree! Huree! Huree! Hao.....! Hao.....! Hao.....!

TE WHAWHAI KI TARANAWAARA.

TIANARA RORE RAPATA.

Kua tae a Tianara Rapata kei Kurunutuata i tere putanga o Te Pipiwharauroa. Kihai i roa ki panukutanga kua hore he taone ke ano no te Arani Piri Teiti, ko Herapono, e tata ana ki te Awa o Waara, te rohe i waenganui i te Arani Piri Teiti me Taranawaara. I maharatia hei runga i te rohe e tu ai te Poa ki te aukati i te ope a Nehe Rapata. Otira i te taenga atu o Rapata ki reira ka oma te Poa ki Hoanipaaka tatari mai ai.

HOANIPAAKA.

Whakawhiti atu a Rapata i Waara ka whakamoea ko Hoanipaaka. Ko tenei te taone nui atu o Awherika katoa, kei raro noa iho a Piritoria me era atu taone. Ko te tokomaha o nga tangata o Hoanipaaka 107,078; o enei tangata nuku atu i te 60,000 nga maori. Nui atu nga rua koura me nga rua taimana kei konei, na reira i tino tere ai te tipu o tenei taone. No te 30 o nga ra o Mei i horo ai i te

Ingarahi, kaore rawa i kaha te whawhaitanga, ara i runga i te ahua raruraru o te Poa i te tere rawa o te haere a Rapata: i ohomauri i pokaikaha noa iho. E 260 macro te tawhiti atu o Hoanipaaka i Poroemepoteini, otira e 31 tonu nga ra ka hore i te Ingarahi. I whakahoro te Poa ki Piritoria, i te pouana mahue ake etahi o nga pu-repo, me nga tereina. He tokomaha o te Poa i whakatakoto i a ratou pu i tuku hoki i a ratou ki raro i te mana o Ingarangi. Tino nui atu te koha o te Ingarahi ki te horonga o Hoanipaaka, ki te korenga hoki i tukitukitia e Kurutia nga rua taimana me nga rua koura, i whakawhiwhi hoki ia i mua ra i mea ki te tae te Ingarahi ki Hoanipaaka ka tukitukia e ia te taone me nga maina. Kei runga i Hoanipaaka te kara a te Kuini e piupiu ana e te hau. E rere ra e te UNIANA TIERI!

PIRITORIA.

Ka tau ra a Hoanipaaka ki raro i te marn o Ingarangi, katahi ka turia e Rapata te haere ki Piritoria. Ko Piritoria te tino pa o te Poa ko te pa hoki tera i nobo ai a Kurutia me tona Kawarutanga; otira nui ke noa atu a Hoanipaaka i Piritoria. He whakarongo tonu te mahi a te taringa i aua ra i te peheatangia i te peheatangia ranei. Kua tae mai hoki nga rongo, e kore a Piritoria e taea, i te mea kua rite nga mea katoa mo te whawhai; ko waho me roto o te taone kua whakatongia ki te taimamaiti. Otira i tawhiti ano a Rapata ka rere te tangata tonu, te tangata pakiwaha nei a Kurutia. I whakareera e ia tona pa kaha, ona hoia, me tona iwi, a haere ana ki te huna i a ia. [E huna ana hoki! I kua atu ra hoki me ata whakariterite i runga i te rangimarie; te kaha koe whakaaaraha ana he pakanga ki Ingarangi. E tuna ia, hei a koe te papa-a-Hikita! Nau hoki i porangi ki te takahi i te waeiro o te raiona; ana ka whara koe!]

No te 5 o nga ra o tenei marama ka uru a Rapata ki Piritoria. Ta te pakeke pai! Me te uruhanga tona whakatikanga ake, kaore i rikarika, kiore i taea te arairai. Haere tonu Rapata, haere tonu ra! Ake, ake, kia kaha haere tonu ra! Ka rite nga kupu o te haka a Tuta Nihoniho: "Aue, e te pariha o te Poa huri ke anga ke, take, tako, taka rawa. He paruparu no Piritoria kia takahia e Rapata taiho..... a taiho..... a, hei!" No te po i hakaia ai te haka nei, ki roto ki te hooro tino nui o Kihipane, auwina ake i te ata ka tae mai nga waea kua whakareera e te Poa a Piritoria. Ko Kurutia i rere ki tetahi pa kei runga i nga maunga, kaore i te ata tau ki raro.

Taibhoa pea ka eke ki runga manua, ka oma ki Uropi. Tino nui atu te riri o tona iwi ki a ia, mo tona kahakinga i nga moni katoa a te Kawanatanga e £2,000,000. Ko te whanau a Teini, tumuaki o te Arani Piri Teiti, kua eke kei runga kaupuke, te moni keia ratou £150,000. Kei te whawhai o raua iwi kei te nanao ia a katiarehe ma ki nga moni. Kua puta ano te kupu a Kurutia ko tana whawhai inaianei ka riri huanahuna hei whakahoha i te Ingarahi, hei pupuri tonu hoki i te 100,000 hoia a te Ingarahi i Taranawaara. I pera ano ona kupu i mua ake nei, te kitea te luanga te aha. E ta e, hoioho! Kua mahora ia te takapau kielie o Nhe Rapata kei Piritoria, a kei te whakawhirinaki ia a tana, kei runga ko te UNIANA TIEKI e kapakapa ana. E rere ra e te UNIANA TIEKI, e te luki pu rawa; e te tohu o te tika, o te aroha, o te rangimarie!

RONGO WHAKAMUTUNGA O TE WHAWHAI.

I runga i te mahia o nga ope riri ki a te Ingarahi i tohatohaina ki te whenua katoa he tokomaha nga hoia kua riro herehere i te Poa. E 400 o te ope a Kanara Paraki i riro herehere, ko enei tangata ebara i te tino hoia, engari he tangata rangatira no Ingarangi. Ka marama i konei ebara i te mea he moni te mea e whaia nei e te Ingarahi i tenei whawhai. E 28 nga mema o te Whare Ariki o Ingarangi kei te whawhai, e 25 hoki o te Whare o Raro.

I tetahi whawhaitanga ano i mate ai a Kanara Peata Takirahi me etahi 15, e 700 hoia o te Ingarahi i riro herehere i te Poa, otira na ratou ano ratou i tuku atu, i te tino nui rawa o te ope a te Poa.

Hopuhopu ana te Poa, hopuhopu ana ano hoki te Ingarahi. E 600 o te Poa i mau herehere i a Tianara Ranara, 1500 i mau i a Tianara Parapana. Te parekura nui o te Poa ko te hinganga o tetahi o ratou tino Tianara ara o Oriwia. Ko tenei te Tianara nana i hopu tetahi pito o te ope a Tianara Porotiwatu i Koonopuriti. (Ko Nin Tueni i uru ki taua aitia, 17 o ratou i riro herehere.)

O te Ingarahi i riro herehere i te Poa, 150 apiha e 3500 hoia kua whakaputaina e Rapata. Tetahi bari nui atu no ratou. He ruarua nei pea nga herehere kei te ringa tonu o te Poa e pupuri ana; he pupuri ra hei aha, kua riro ke hoki o ratou pa nunui i a Rapata.

Kua hoki mai kei te wa kainga nga hoia turoro o Nin Tirenii. He nui ano te powhiri-tanga i a ratou. To ratou pouri nui ko te kotenga e riro ma te mutunga tonutanga o te whawhai ratou e whakahoki mai ki te kainga. He hanga aroha to ratou ahua: tawhito ana nga kakahu, piko ana nga tuara, pakoko ana nga kanohi.

AHEA RA MUTU AIT?

He tino wikitoria tenei, te rironga o Piritoria, no te mea koia nei te tohu e kore pea e roa ka mutu te whawhai, otira i tino nui ai tenei wikitoria he kore no te toto i maringi. I tu ano te ringa o te Poa, ebara i te tu totika i kopania tonutia e nhe. Kua riro a Taranawaara i a Ingarangi, apopo ka huaina he ingoa ke, inahoki ko te Arani Piri Teiti kua huaina ko te Arani Rewa Koroni. He rite te omaoma haere a Kurutia ki ta te hauhou e whaia nei e te pirihimana. Hei ra tino nui whakabarabara te ra e houhia ai te rongo, e mutu ai tenei whawhai i nui nei te hinganga o te tangata. Kua puta te kupu a te Kawanatanga kia kotahi te ra e whakanui ai tenei koroni katoa i te houhanga o te rongo, ara hei te toru o nga ra i muri iho o te taenga mai o te rongo, kia nui ai nga mahi ahua eka.

"E te Atua, tohungia te Kuini."

ETAHI ATU TIANARA.

Ko Tianara Pura kei nga maunga e wehe ana i Nataara me Taranawaara, kei te arata e te Poa. Ko tona whai kia tae ia ki Taranawaara, kia haa hoki e ia te Poa. Ko Tianara Rore Meunene kei te patu haere i nga pa ki te hanau o Taranawaara, kei te ahu mai ia ki Piritoria. Te tau te nunawa o te Poa ki raro! Ko Tianara Hutana kei roto ano o Taranawaara e patu haere ana; ko ana hoia he mea whiriwhiri mai i roto o nga hoia o nga koroni, o Kanata, o Ahiteriria, o Nin Tirenii. Kua kitea to ratou toa. Ko Rore Kitini kei te haere tahi raua ko Rore Rapata. I ki tetahi tangata i matakita ki te whawhai, ko Kitini te tiamara tino mohio atu i te ao nei ki te whakatakoto riri. Kei te whakawhetai te ngakanu o te iwi i te rironga na Rapata e whakahaere te whawhai, me Rore Kitini hoki hei awbini i a ia. O to raua taenga ki Awberika tae noa mai ki tenei ra, kaore ano tetahi makuu kia kitea ki runga ki a raua. I mua atu i to raua taenga, e raruraru noa iho ana te Ingarahi. I ki nga mupepa nunui o te ao, na Rore Rapata i whakaora te mana o Ingarangi.

HE WHAKAWHETAI.

Ki te Etita o Te PIPIWHARAUAO.

Tena koe, koutou tahi ko nga kai-mahi o ta tatou pepa. Ma te Ariki tatou e whakakaha ki te mahi i nga mea e whai kororia ai tona ingoa.

E hoa tenei etahi wahi korero hei haringa atu ma ta tatou manu ki nga wahi e tae atu ai ia, hei whakaatu i te nui o te whakawhetai ki te Ariki o te maara mo te whakamananga i nga inoi mo tetahi kai-mahi kia tonoa mai ki tenei wahi o tana maara, ki te Pihopatanga o Akarana. He pakeha te minita i tonoa hei awihina i a Atirikona Karaka.

I kokiritia e matou e nga minita Maori i tae ki Akarana, ara e ta matou hinotamana e Riapo Puhipi, he motini ki te Hinota Pakeha, i a Oketopa 1899. Ko taua motini, kia whakaarohia he minita pakeha hei haere i tenei Pihopatanga, ara i runga i te kotahi tonu o te minita pakeha kei a matou kei nga Maori o te Pihopatanga o Akarana, ko te Atirikona Karaka, he kaumatua, ka 69 ona tau. Ko te Pihopatanga o Waiapu toko-ono, toko-whitu ranei nga minita pakeha; ko te Pihopatanga o Poneke, tokorua.

I whakaetia ta matou tono e taua Hinota. Oho-mauri ana matou i te taenga mai o te minita pakeha hei whakarite i taua motini, ko Rev. H. A. Hawkins. Tau kupu whakahe e te pakeha, kaore i roa kua rite!

He kai-whakaako tuarua tenei tangata no te Kura Minita i Te Raukahikatea.

I whakaakona ia ki nga Kareti o Te Aute, o Whakatu, o Otatahi, i tino kaha hoki tona putanga i te whakamatautauranga minita pakeha.

I te wa i tae mai ai ia i a Aperira nei, e noho ana te Hinota o te Atirikonatanga o Te Waimate ki Kaitiaki. I uru ano ia ki nga mahi o te hui. Tona kainga noho kei Te Waimate North, kei roto i te whare i noho ai a Pihopa Herewini Nui, i whanau ano ki reira tana tama a Hone Herewini, i tu nei hei Pihopa mo nga Motu.

No te 19 o nga ra o Aperira nei, ka timata ia te haere kia kite i etahi o nga pariha o te Atirikonatanga o Te Waimate. I ahu pera ia ki te Tai-whakararo. He maha nga kainga i taea e ia te haere, e rua tino wiki hoki ia i haere ai. He nui te koa o nga maori, nie te whakamanuhiri hoki i a ia i runga i nga tikanga maori. Whiti! whiti! ora!

Na to koutou hoa mahi,

TIMOTI KIRIWI.

Waimate North.

TE WHAKAARO RANGATIRA.

E hiahia ana matou ki te whakamahara ki te Iwi Maori i tetahi whakaaro rangatira. Kei te puta ranei kaore ranei i te puta te ngakau whakawhetai i te Iwi Maori kia tatou nu-pepa, ki Te TIPIPIRI, ki Te PUKE-KI-HIKURANGI, me ta raua potiki me Te PIPIWHARAUAO. Na enei pepa i rongu ai te tangata i nga korero o nga takiwa Maori, i nga korero o tawhiti, i nga korero o te whawhai ki Awherika, me te huihua o te korero hei whaka-ngahau, hei whakaako i te tangata. He tika ano e hokiri ana etahi tangata i nga korero o te whawhai ki te tangata noa iho, ki te pakeha, otiira na a tatou nu-pepa i ata whakataki nga korero i mau pai ai i te ngakau. Me he mea i rite enei tau ki nga tau tata kua pahure ake nei, nga tau i kore ai he nu-pepa kotahi, ka nui noa atu te kuaretanga o te Maori, heoi ano ka hopohopu noa iho i te rongu-korero i te takiwa. Na reira ra e tiwi i "tiao, tiao," ai Te PIPIWHARAUAO, he whakamahara i a koutou kia whakaputaina te ngakau whakawhetai te whakaaro rangatira, ara kia hapai i a tatou nu-pepa, i o ratou reo. Kua e whakamanawa "ko ta mea nu-pepa noa ma maua nei, me hopu noa aku nei korero ki te ngutu tangata, me inoi noa ranei he pepa maku, me tono atu ranei engari kua e utua, kia kotahi noa ranei te hereni e hoatu." Ehara tenei i te whakaaro rangatira, e kore e tupu nga mahi i tona whakaaro.

Neke atu i 39,000 ngati-taua te Iwi Maori, engari ra kaore i neke atu i te 3000 tangata e kahi ana ki Te TIPIPIRI, ki Te PUKE-KI-HIKURANGI, ki Te PIPIWHARAUAO. Rere ke te pakeha. E 5,000 nga pakeha o Kihiripane nei, tenei koa e rua rawa a ratou na nu-pepa, haaunga nga nupepa nunui o waho e haere mai ana i nga wiki katao. Ki te pakeha e tango ana tenei whanau, tenei whanau he nu-pepa mana, mana. He tono ta matou e te iwi kia mana te ngakau, kia rangatira te whakaaro; hapainga a tatou pepa. Ehara noa iho tenei toru pepa ma te 39,000 tangata; pai noa atu te wha, te rima, te ngahuru, me he mea e hibiiko ana te ngakau. Otiira e kore matou e wareware ki te whakamahi ki nga tangata e tautoko ana i o ratou reo. Tena koutou, e hoa ma! Tena koutou e nga kai-tautoko i Te PIPIWHARAUAO.

Tena koutou! Tena koutou! Ma te Atua koutou e manaaki. "Kui! Kui! Whitiwhiti-ora!"

Na Te PIPIWHARAUAO.

TE PAREMETE MAORI.

(Na Apirana T. Ngata, M.A., LL.B.)

Ki te Etita o Te Pīpīwharaua,

Tena koe, e whakahaere mai na i ta tatou Pepa hei kawe korero ki nga Iwi. Mau e tuku atu enei kupu hei whakaatu ki nga marae e tae atu ai ta tatou Pepa i etahi korero nunui a Te Kotahitanga e tu nei ki Ohinemutu, Rotorua.

No te 15 o nga ra o Maehe ka puare te hui, ka timata hoki te hui mai o nga Iwi i karangatia, a tae tonu mai ki roto ki nga ra o Aperira, I rokohanga mai e au e whakaotioti ana nga mahi a te hui, na reira e kore e poto katoa atu te whakaatu nga take, me nga korero, engari me ata titiro ano era ki roto i te ripoata whai mana o nga korero o te hui.

I whai kanohi katoa nga Iwi ki te marae o Te Arawa, nana nei te hui i karanga. Ngaro ake ko Tuhoe, ko Waikato, ko Ngai-terangi, ko Taranaki, ko Te Tairāwhiti. Otira i whai tangata ano o Takitimu i a maua ko Mohi Te Atahikoia. Ko Whanganui, ko Tuwharetoa, ko Ngatiawa, ko Ngapuhi me to ratou mema me Hone Heke, ko te nuinga o Te Arawa nana i whakaahuru te marae, a taea noutia te mutunga o te hui.

Kaore he kupu ake mo nga manaaki, mo nga ahuaereka, heoi ano ko te whakamihii ki nga rangitara o to matou marae mo te manawanui ki te pupuri i era ahuatanga, ki te riri ki ona whakararu a tutuki noa te hui. Ko nga taonga ena i a matou i nga mea i tae a-tinana mai. Kia matou, ki te hunga hoki i ngaro atu, ko nga take korero hei tino taonga, mo reira ake enei kupu.

I uru au ki Te Komiti nana i tino whaka-kaupapa tetahi Pire hei kokiritanga ki te aroaro o te Paremete i tenei tau - he mea i ata mahia i runga i te ahua o nga mate o tatou takiwa. Ko te kape o te Pire i whakaahuatia ai e maua ko Hone Heke, me Te Komiti, a i paahitua e te hui a Te Kotahitanga hei muri ake nei perehitia ai, tukutukuna ai ki nga takiwa katoa o te Motu. Ko nga tino take o roto ka taea e au te whakapoto atu, ara :-

I. I ata kimihia tetahi huarahi e mana ake ai te whakatau i nga take Whenua Maori i ta te Kooti Whenua Maori, e mahi nei inaianei. Na reira ka whakakorea Te Kooti, a ka whakaturia e whitu nga ropu tangata hei mahi i nga mahi a taua Kooti. Kotahi o aua ropu te upoko e huaina ana ko Te Kamihira Piira hei whakatau i nga tono piira. Kei raro iho ko nga Poari e ono mo Ao-tea-roa anake, i whakawhiwhia ki nga mana whakawa katoa

o Te Kooti Whenua Maori, engari kaore he mana whakahaere. Ko nga mana o nga Kai-whakawa tuturu i raro i Te Ture Kooti Whenua ka whakapumautia, a ka apitiria atu ano etahi mana ririki kia mama ai nga mahi ma te Poari. Tera ano etahi tikanga hou i whakaurua ki te Pire kia taea ai te whakaoti ngawari etahi take tautohe i waho, i waenganui ano i nga tangata na ratou nga kechi, kei pau noa nga moni maha i nga whakawa. Mo nga whenua papatipu, i meatia kia whakaturia he Komiti Papatipu hei uiui i nga rohe, i nga take hoki, a hei tuku ripoata ki te Poari, na reira e tino whakaoti. Ko aua uiui e haere ana i runga i te mapi whakaahua, kia tuturu ra ano nga rohe katahi ka haere ai te tino ruuri. Ko nga tikanga mo nga piira, mo nga roherohenga o nga takiwa o nga Poari, mo nga wa me nga kainga e tu ai nga hui o te Poari, he mea ata whakahaere kia mama ai nga moni e pau. He wehenga pai tenei no te Pire ki taku titiro.

II. Ko te wehenga tuarua e pa ana ki nga huarahi whakahaere e taea ai te rihi nga whenua maori, e taea atu ai hoki he moni hei whakapai. Hei whakaputa i ena hiahia ka meatia me whakatu he Komiti Poraka mo ia poraka, mo ia poraka - ma ratou e whakapou nga mana me nga whakahaere kia ratou i runga i te tohutohu ake me te whakaae a te Iwi whai paanga, a i raro hoki i te tirotirohanga a tetahi Apiha ma te Kawana e whakarite kia takoto pai ai nga kaiti, a kia whai ai nga mahi i runga i nga tikanga o te ture. Ma Te Komiti e whakapuare tona whenua ki te rihi i runga i nga huarahi e pa ana ki nga whenua o te karuana engari ia kia kaua e neke ake i te 42 tau te roa o te rihi. Ka puare ki Te Komiti i runga i te whakanatanga a te Iwi te nama moni i nga Tari Tuku Moni a Te Kawanatanga a ka takoto hei mokete ki runga i te whenua. He mana ano to Te Komiti ki te ata wehe i etahi wahi o te whenua hei mahinga kai, mo runga ranei i era atu hiahia o te iwi kainga, a ki te wehe i etahi wahi o te whenua hei rihi ki nga tangata anake o te whenua, a i muri ra ki era atu Maori. E pai ana ano nga tikanga o tenei wehenga o te Pire e whakatutata ana mai ki te Maori ano i nga whakahaere o ona whenua.

III. Ka maro te takoto a te kupu kia rāhuitia nga whenua maori katoa o Ao-tea-roa kia kaua ai e taea te hoko ki te karuana ki te tangata noa ranei, a ma te Poari o te takiwa e whakatau kia whakaoti ranei nga tuku e tawea ana i te wa i mana ai tenei Pire hei ture kaore ranei.

Ko te ahua o te mahi nei e kimi ana i roto i nga pire huhua kua kokiritia ki te aroaro o te Paremete i roto i nga tau e rua kua taha nei, a i roto hoki i nga ture e mana ana inaianei me te titiro ano ki nga mate o te Motu me kore e kitea tetahi tikanga e ngawari ana ki te taha pakeha, ki te taha maori hoki, i te mea kua kore e taea te whakatapatahi i nga whiri-whiri ki te taha kotahi.

Kaati ake enei kupu. Kotahi nei e toe ana —kua marama ki nga Iwi te tuunga o nga Kotahitanga e rua e haere nei i runga i te Motu, kaore he wahi e taupatupatu ai nga mahi.

Hei kona. E ahu ana au ki Waikato ki te Kauhanganui.

Na to hoa,

APIRANA T. NGATA.

Ohinemutu, Rotorua,

Mei 2, 1900.

ROTORUA.

HE WHAKAMAHARATANGA KI TE KUINI.

Kua whakaaraha ki Rotorua he pou whakairo, hei whakamaharatanga ki a Kuini Wikitoria. Tekau putu te tiketike o taua rakan e rua putu te whanui, he tapa-wha, he mea whakairo katoa hoki. I whakanuia te aranga o taua pou, i tangi te repo, i tangi te peene, i tu he hikari nui. E whakamihia ana a Te Pipiwhararua ki tenei whakaaro, ki te whakaaturanga i te u pono o te iwi Maori ki te haku ki ka waru tekau ma tahi nei nga tau.

HE WHARE WHAKAIRO.

I whakapaua nga tikanga Maori i te whakatuwheratanga, ara i te kawanga o 'Rauru,' he whare whakairo kei Te Whakarewareware. E kiia ana he whare tino pai rawa tenei, no nehera rawa te tu o tona whakairo. I hangaia taua whare mo tetahi pakeha ko Nerehana te ingoa. I hui tona tini o te pakeha o te maori, ki te kawanga o taua whare e Rangitahau, he tino tohunga no nga mahi maori. Ko Rangitahau te tino tohunga a Te Kooti i nga wa o te pouritanga. I muri tata iho o te kawanga o Rauru ka mate a Rangitahau, kia tonutia atu e te Maori na te tapu o nga pou o taua whare i patu. I puta te kupu a etahi pakeha kia hokona taua whare e te Kawanatanga, ofira

kua riro taua whare inaianei, i te Whare Whakakitekite o Tiamana, ko te utu £1,600. E hia ra te utu ki nga Maori mo nga mea katoa o taua whare, me te hanganga? I enei ra kua iti haere rawa nga taonga whakairo a te Maori, kua pau te hokohoko ki te pakeha hei mea hereni. Ko etahi e riro ana i runga i te utu tika, ko etahi e riro ana i runga i te utu kuware noa iho. E te iwi, puritia nga oha a nga tupuna, ko o tatou tohu rangatira tonu ena ko o te Maori. Me hoatu me hoko ranei ki te Kawanatanga anake, kia tohungia ai hei taonga na te iwi nui, ko te he he hoko atu ki nga pakeha noa iho, kia hunaia ki roto ki o ratou whare, kia hokona atu ranei ki etahi atu tangata hei whakarawe moni ma ratou.

TE INOI A RORE RAPATA.

(Ko te inoi tenei i whakaritea e Rore Rapata ma nga hoia katoa i raro i taua kara.)

E te Matua Kaha Rawa, kua nui oku haranga ki a koe. Horoia ahau ki nga toto utu nui o te Reme a te Atua. Whakakia ahau ki Tou Wairua Tapu, kia whakahoatia ai ahau. Tohungia ahau, kia kite ai ahau i aku e aroha nei i te wa kainga, whakaritea ranei ahau mo te wa e tu ai ki Tou aroaro i runga i te rangimarie. Whakakahangia matou kia tu tama-taane ai matou ki te riri mo tenei take tika, take nui. Puritia matou kia u pono ai a mate noa, kei huri nga whakaaro i te wa o te mate, kia manawhiri ki nga mamaetanga, kia aroha ki te hoa-riri, kia toa ano hoki; kia pono ki to matou Kuini, ki to matou whenua, ki ta matou kara. Ki te pai koe, meinga matou kia whiwhi ki te wikitoria mo Ingarangi, ofira te mea nui rawa homai ki a matou te wikitoria pai atu, ara te tu ki nga whakawainga, ki te bara, i te wa o te ora o te mate, kia nui atu ai te wikitoria i a matou, he mea Naana i aroha nei ki a matou, a tuku ana i a Ia ano kia mate mo matou, ara a Ihu Karaiti, to matou Kai-whakaora, te Kapene o te ope a Ihowa. Amine.

[Ahakoa ko Rore Rapata te tino kapene o te tini o te hoia e whawhai mai nei mo te kara a te Kuini, ahakoa ko ia te tangata e tino hau ana nga rongo i enei ra, kaore rawa ia i wareware tera ano te tino Kapene, tera ano te tino kara, kei runga noa ake i te kara a te Kuini, ara ko te "Kara o te Aroha."]

NGA TAMARIKI WAHINE.

TE WHAI-KORERO A TE KAWANA.

I tu he hui ki Akarana, ko te Kawana ko Rore Renewhare te tumuaki, he uiui mo te whakatu he kura ki Akarana hei whakaakoranga i nga tamariki wahine, he kura pera me Hukarere. No te tau 1897 i timataria ai tenei korero, a me he mea ki te tu taua kura tera e huaina ko Kuini Wikitoria Tiupiri Kura. Kaore ano kia tino kaha te tautoko a te Pihopatanga o Akarana i tenei whakaaro i te nui rawa pea o era atu raruraru. Kua £106 tonu te moni kei te ringaringa, ko tetahi wahi o tenei moni na nga Maori ano i kohikohi; e £300 te moni e whakaarotia ana hei timataranga i te kura. I mea te hekeretari ki te hihiko te kahi a te pakeha e kore e hapa te awahina a te iwi Maori.

Ko nga tino kupu ia o taua huihuinga i makere mai i nga ngutu o te Kawana. I mea ia ki tana whakaaro kua rite nga take i whakaturia ai a Tipene, te kura mo nga tamariki tane, ahakoa kaore i pai katoa, i tipu totika nga tamariki i whakaakona ki reira, engari ra kua kitea te painga o etahi. He aha hoki i kore ai e whakaturia he kura pera me Tipene mo nga tamariki wahine Maori? E kore e kitea te nui o te painga i te whakatipuranga tuatahi, engari me he mea ka mahi tonu, a taihoa kanui haere nga hua, waihoki kia hohoro te whakaara i te kura mo nga wahine kia wawe te kireka nga hua. He nui tona huri ki te tuihi i o raua ingoa ko tona hua wahine hei tautoko i te kahi mo te tau kotahi ina kohikohi hoki etahi atu. He iti noa iho te moni e tonoa ana. E tino tumanako ana ia kia tu tenei kura. I kore ai pea e tino tautokongia tenei whakaaro e te tangata he nui rawa no nga mea hei kohinga i enei ra: te whawhai, te mate-kai i Inia; he tika tonu enei take katoa, otira kua hoki e wareware ki nga mate o te kuinga. E kore rawa e tika kia uiui te ngakau he pai ranei te whakaako i nga kotiro Maori. E tino kitea ana ka taea ano te kotiro Maori te whakaako ki nga mahi pai. Kua e ruarua te ngakau ina kotiti ke nga mea tuatahi i whakaakona; ko etahi e kore e taka. Tetahi take nui e kaha ai nga tamariki wahine Maori ko nga pakeha ano, ara hei te mutunga o ta ratou kura me mau e nga pakeha ki roto i o ratou whare noho ai kia matakikaki ai ratou ki ta te pakeha tu noho. Ki te penci te mahi a te tangata e kore rawa e hapa te kitea nga hua atahua o te kura e korerotia nei e ratou. I umeretia i whakanuia te whai-korero a te Kawana. Kia ora te Kawana! Te tangata!

I whai-korero ano a Pihopa Kau, te Parai-mete o Niu Tiren; i mea ia, e kaha ai te tautoko a te tangata kia mohio ratou he taina he tuakana nga tangata katoa. I mea a Atirikona Karaka kia neke ke atu te whakaako i nga tamariki wahine i nga tamariki taane, no te mea he kaha ke atu te mana whakaako o te wahine i to te taane. Na Kapene Keretana i uaki te motini whakamili mo nga kupu a te Kawana.

— — —

He Inoi

MA TE HUNGA E WHAKARITERITE ANA
MO TE WHAKAU.

E te Atua, e te Matua i te Rangi, nau nei ahau i tango i toku irirunga hei tamaiti mau; ma tou Wairua Tapu, e whakaaria mai nei e koe, ahau e awahina, e arahi, e whakaako i tenei wa, kia ata tau ai ahau mo te Whakau. Araia atu i ahau te whakaaro-kore, te mangelere, te aroha ki te ao; puritia rawatia hoki toku ngakau hei whakaako ki tetahi bara. Whakaangaa ahau ki te whakapau i toku ngakau ki te mahi ki a koe, ki te haere i au huarahi. Whakaakona ahau e kuware nei; whakahangia ahau e ngoikore nei. Manaakitia oku hua e ako tahi nei matou mo te Whakau. Ma tou atawhai matou e awahina kia whiwhi nui ai matou ki te taonga e homai ana e koe i runga i te Whakapanga ringaringa, ko Ihu Karaiti hoki to matou Ariki. *Amine.*

Ki te hiahia tetahi Minita ki tenei Inoi, kua oti nei te perehi, ma nga tamariki o tona Pariha, me whakaatu ki a Te Wiremu Hapata.

— — —

HE PANUI

Ki te tangata e hiahia ana ki te Rawiri, ki te Himene: he nui noa atu nga pukapuka kei a au inaianei: ko te utu —

<i>He mea nui, kivi noa,</i>	... 2/6
<i>He mea nui, kivi pai,</i>	... 4/-
<i>He mea paku, kivi noa,</i>	... 1/-
<i>He mea paku, kivi pai,</i>	... 2/6
<i>He mea paku, kivi pai rawa,</i>	3/6
<i>He Himene,</i>	... 1/-

Maku e utu te Pane Kuini hei toku utu i nga pukapuka ki a koe.

Na H. W. WILLIAMS, .

TE RAU, GISBORNE.

HAEREERENGIA I NGĀ TAKIWA MAORI.

(*He voanga atu no ngā korero i panuitia i tēra putanga o 'Te Pipiwharaura'.*)

TE KARAKIA.

Tenei ano tetahi mea i kitea e au, a i puaki rawa te aroha. Atu o Turanga, a, tae noa ki Te Kawakawa toko-wha tonu ngā miniti, tokotoru he tino koroua rawa, kotahi ano te mea mama. Haunga tona. Te mea tino pouri rawa he kotahi tonu no te tamaiti o tenei takiwa kei Te Raukahikatea e noho ana. Te ahua o te iwi ki te titiro iho, ano he hipi e marara ana, i te kore hepara. Na ratou tonu tenei kupu whakarite i mea mai ki a au i runga i a ratou whai-korero. Kua mate a Eruera Kawhia, oira mehemua he tika tenei kupu, — “Ko te wikitoria e riro mai i te Hahi me na-runga atu i ngā urupa o te hunga kua mate,” kua tata te wa e ngakia ai tenei mate nui e a tatou tamariki. He tono tenei ki ngā tamariki kua whiwhi nei ki te matauranga kia tapae atu i o ratou ngakau hei whakahere ki te Atua, a mana e unga ki te maara e takoto kore kai-mahi mai ra. E ngā tamariki o Te Aute, whakaarohia tenei.

TE WHAKAARO MO NGĀ MAHI O
TE MATAURANGA.

Koia nei tetahi mea whakamiharo o tenei iwi, ara ko te whakaaro nui o ngā pakeke kia whiwhi a ratou tamariki ki te matauranga hei mahi i ngā mahi pai. E ahua whakahi ana o ratou ngakau no te mea na ratou ngā tamariki tuatahi kua puta ki ngā mahi nunui a te pakeha. Kua roia etahi, kua miniti etahi, kua kai-whaako kura etahi.

He oranga ngakau no ngā rangatira o tenei iwi te kite i te tamaiti e tika ana te haere, a, ka atawhaitia hoki e ratou. I runga i te whai-korero a te Pirimia o Kahukura ki a au i penei tona mihi mai, “Ka tangohia koutou, ngā tamariki kua whiwhi ki te matauranga tika ‘hei putiputi mo roto i te kaari a Ngātiporou.’ Ko ngā tamariki e tika ana te haere he tamariki ena na matou, ko ngā tamariki e kotiti ke ana no ro tataramao ena.”

Na reira ano tenei iwi i kake ai, he mohio no ratou kei te matauranga o te pakeha te tika inaianei. Inahoki e kite iho nei au i te Nania 25 o Te Pipiwharaura, ki te reta mai o Te Aute, e 28 rawa ia o Ngātiporou hei reira. Ka kino te haere!

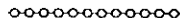
Kia penei te haere a etahi atu iwi, tino pai atu tatou te Maori. Me whakamutu te titiro whakatonga atu ki a koutou tamariki. Ma kōnei tatou ka tika ai inaianei.

I korerotia e au enei kupu i roto i tetahi pukapuka pakeha: “Ki ngā hapu e noho tonu ana i runga i te ahua o mua, ka riro ano i ngā kaumatua te mara: tena ka kake haere ngā mahi a te hapu, ka mahue ngā koroua ki muri a, ka whiti ko ngā tamariki ki mua.”

Heoi ra ngā kupu mo tenei takiwa Maori. Kia ora koutou katoa i roto i tenei tau hou.

“Ka tae ki Rankawa
Ka tu mai to rianga;
Hei kōnei e Porou
Mawhe kino i ra!”

NA TETERE WĪ REPA.

NGĀ TIKANGA O TE PIPIWHARAUAO.

I. Ki te tubi mai ki te Pepa me penei:—
TE ETITA O TE PIPIWHARAUAO.
TE RAU, GISBORNE.

Kaua rawa e tuhia te ingoa o tetahi tangata

II. Kotahi putanga o te Pepa i te marama hei te wiki whakamutunga.

III. Ko te utu o te Pepa e rima hereni, 5/-, mo te tau.

IV. Ko ngā moni katoa e tukua mai ana ki Te Pipiwharaura, me nooti o te Poutapeta; oira ki te kore e taea tena, e pai ana ano te tuku mai ki te pane-kuini, engari hei ngā mea kotahi kapa.

NGĀ HUA KAREAO MA TA TĀTŌU MANU.

6/ Winiata te Hata. 5/- Revs. F. H. Spencer, H. T. Pierari; Hoani Hape, Rahiera Whareau, Henare Pereto, Tihira Horoati, Father Lightheart. 2/6 W. Mahanga, Noa Rangimā, Hakuata, Nimerata Ramati, Rutene Ahumuku, Ataria Tipuna.

MO TE MĀTE KAI KI INIA.

£55 13s. 6d. no te haka a Ngatoneone: o roto o tenei moni £210 na Ngāti Kōhōhi, e £1 na Rongowhaka; £114 na Ngatiropahi, 10/- na Harata Aratapu raua ko Karaitiana Tekeu. £1 Rewi Haapu. 10/- Tāngi Hinaki raua ko Māchare. 2/6 Peta Haapu. 2/- Katerina, W. Rōia, J. M. Haapu, Hāmōra. 1/- Kōpi, Tīria, Tu, Papa, Arihia, Pentanone. 1/4 Kūmōana.